

Автор: Ниязова Баниса Сунгатулловна

Место работы, должность: Учитель татарского языка и литературы, МАОУ СОШ №15 г. Тобольска Тюменской области.

Класс: 5 класс

Предмет: Родная литература

Тип урока: открытия нового знания (ОНЗ).

Тема: *Гажәп хәлләр, мәзәк хәлләр. Юморның ясалышы.*

Максат: Укучыларны Ш.Галиевның иҗаты белән таныштыруны дәвам итү."Озак яшәүнең сере" шигыренә анализ ясау. Юмористик һәм сатирик эсәрләренең бөтенлеге, юморның ясалышы турындатешенчә бирү;

Сәнгатьле уку күнекмәләрен нығыту; үз фикерләрен матур итеп сөйли, дәлилли белү күнекмәләрен үстерү;

Укучыларда уңай гадәтләр тәрбияләү.

Жиһазлау, ЦЭР: Ш.Галиев портреты, помпьютер, дәрескә презентация, аудиоязма, Шәвәли рәсеме(кулында конверт), укучылар ясаган рәсемнәр. Сораулар язылган "ромашка", карточкалар.

Дәрестә кулланылган технологияләр, формалар һәм алымнар, эш төрләре: Проблемалы укыту(Дж. Дьюн), сәламәтлек саклау технологиясе; коллектив форма, группаларда эш, индивидуаль эш, әңгәмә, карточкалар белән эш, проблемалы сораулар. Дәресненең биология һәм музыка дәресләре белән бәйләнеше.

Дәресненең барышы:

- I. Оештыру моменты
- II. Мотивация (2-3мин.)

(“Бииләр итек, читекләр” жыры Яңгырый)

-Укучылар, бу жыр сезгә үtkән дәрестән таныш булган шагыйребез Ш.Галиев сүzlәренә язылган.

-Бу жыр кем авызыннан жырлана? (малай)

-Сез нинди итеп аны күз алдыгызга китерәсез?(шаян, талантлы, мактанырга яраты-аның иtek-читекләре дә бииләр)

-Бу жыр сездэ нинди хислэр уятты?(жыр бик күнелле,шаян. Аны ишеткәч безгә дә күнелле булып китте)

-Эйе, балалар, бу жыр бик күнелле, шаян, юморга бай. Сезнең күнелләргез дә инде күтәрелле. Шулай итеп дәресне башлыйбыз

II. Актуализация. Уткән дәрес материалын кабатлау. (6 - 8мин.)

-Уткән дәрестә без Ш.Галиевның тормыш юлы һәм иҗаты белән танышкан идек. Сезгә өй эше итеп үзегезгә охшаган берер шигырен ятлап килергә кирәк иде. Хәзер шуларны тыңлап үтәрбез. Шулай ук сез бу шигырь буенча рәсемнәр өстәмә материаллар да әзерләп килгәнсез. Ни өчен бу шигырыләргә тукталуыгыз турында да әйтеп китәрсез.

1.”Серен белдем соңыннан”

-.... Ни очен бу шигырье сайладың? (Бик қызыклы шигырь. Мин моның серләрен ачыкладым интернет материаллары ярдәмендә. Акбур составына кальций керә, ә ул сөяkkә ныклык бирә. Бигрәк тә кальций үсүче организмга файдалы. Кеше организмына кальций житешмәсә сөякләр сынучанбула, тешләр тиз чери. Хәзер специальный дарулар кальций белән бар. Э борычул кеше өчен бик файдалы- салкын тијодән ул саклый безне).

2.”Магнитофон онытмый” (Бу шигырьдә хәзерге заманга актуаль проблема чагылдырылган – туган телебезне көннән –көн оныта барабыз. Чөнки без өйдә дә, мәктәптә дә русча гына сөйләшәбез. Татарчаны әти-әниләребез дә белмиләр. Э бит үз туган телебезне белмәсәк нинди татарлар без!? Туган тел кешенең ата-анасы кебек, бер генә була ул! Без аны беркайчан да онытырга тиеш түгел. Туган те турында бик күп шигырьләр бар. Безнең жирле шагыйрьләребезнең дә ана теленә багышланган күп кенә шигырьләре бар. Мәсәлән, Галия Абайдуллинаны, Гөлфизәр Абдрахманова, Ракип Ибрагимовларны әйтә алам.

3.”Тылсымчы малай”

- Тылсымчы дигән сүзне сез ничек аңлайсыз?

- Бу малай турында нәрсә әйтә аласыз? Безнең класста да сәләтле балалар күп. Мәсәлән, Айдар безнең бик матур жырлый, бии, курайда да уйный. Дәрес ахрында без аңа да сүз бирербез.

III. Яңа тема өстендә эш.(20мин.)

1.Укытучының кереш сүзе.

- Укучылар, бу ятлаган шигырьләр турында нәрсә әйтә алабыз, алар нәрсәгә нигезләнгәннәр? (юморга)
- Эйе, балалар, Ш.Галиев шигырьләре юморга бай, аларда шаянлық, наянык. Э юмор нәрсә ул?
- Эйе, юмор –көлке, мәзәк дигән сүз.
- Бүгенге дәресебездә без юмористик һәм сатирик әсәрләрнең көтелмәгән мәгънәсе яғни юмор ясалышын өйрәнербез. **Слайд №2**

2. Яңа теманы терәк таблица ярдәмендә аңлату.

- Юморның нигезе – каршылық. Ләкин үзенчәлекле каршылық. Ул начарны яхшы, яхшыны начар итә. Димәк, әсәргә анализ ясаганда ин элек бер берсенә каршы булган ике яғын табарга кирәк. Ләкин бу каршылыклы яклар узара килемешп яшиләр. Шуңа күрә юмористик әсәрнең асылы – каршылыкларны узара килемештерү дияргә мөмкин. Юмор белән фикерләүненгәдәти фикерләүдән аермасы шунда. Каршылыкларны жыеп торучы ике алым бар: күренешләрнең әһәмиятле булган яғыннан мәйнә чыгару һәм әсәрдәге күренешкә автор бәясе.

Ш.Галиев шигырьләренә анализ ясаганда энә шуларны искә алырга тиешбез. Экранда анализ үрнәге. **Слайд №3**

Юморга анализ үрнәге

- 1) Әсәрнең каршылыклы өлешен әйтегез.**
- 2) Өлешләрне килемештереп торучы алымны күрсәтегез.**
- 3) Автор бәясен табыгыз.**

3. Слайд №4

-Укучылар, бүген сезгә кунакка Шәвәли үзе дә килгән. Аның кулында нәрсәдер бар(конверт) Әйдәгез укып карыйк, нәрсә анда язылган(укый)

Слайд №6. Тубыл шәһәренең №15 мәктәп укучыларына.

Кадерле балалар, Шәүкәт бабам сезнең бүгенге дәресегезгә “Озак яшәүнен сере” дигән шигырен буләк итә. Уңышлар сезгә, балалар!

Шәвәли.

-Димәк, анализны без Ш. Галиевның бу шигыренә ясарга тиешбез.

4. Шигырьне аудиоязмадан артист башкаруында тыңлау (бер алдан әзерләнгән укучы укый).

5. Шигырьгә анализ ясау.

1) Өсөрнең каршылыкты якларын табыгыз.(яхшылык һәм начарлык)

а) Өйдә тузыну- начарлык. Ләкин бабай аны тату яшәү ди. Эби белән бабай (әрләшмиләр, тиргәшмиләр, чөнки бабай урамга чыгып китә)(н.-я)

б) Бабай урамда йори – Анда саф һава , ул организмга дәва.я.-Я.)

2) Бу каршы якларны бабай ничек килештерә?(Әрләшмиләр,чөнки әби тузына башлауга бабай урамга чыгып китә. Э анда ул сәламәтлеген ныгыта - Шулай итеп, өйдәге начарлык, бабайның юморы белән, яхшылыкка эйләнә) Эйткәннәрне гомумиләштерик:

Әбинең тузынуы һәм бабайның шуны тыңларга теләмичә, урамга чыгып китүе – бу, балалар, яхшы вакыйгамы?(юк, күңелсез)

-Бабай бербәтен вакыйганы икегә- тузынуга һәм урамда йөрүгә бүлгән. Кайсы вакыйганы яхшы тапкан? (соңғы)

-Кыскасы, бабай уңай, яхшы якны гомуми начар вакыйга эченнән алган. Шулай итеп, үзара килештә торган ике вакыйга ясалган.

3) Авторның бәясен табыгыз, нәрсәдә соң озак яшәүнен сере?(соңғы строфа)

(Бабай сүзләрен”шаянлык”(озорство) дип билгели)

-Ләкин бәяне ул бабайга гына түгел, гомуми кеше характерындагы шаянлыкка да бирә. Бу сыйфат кешене озак яшәтә, ди.

Тагын шуны әйтик, юмор белән сөйләшкән кешеләр elek-электән макталып килгән, аның аブルе башкалардан югары булган. Андый кешеләр башкалар белән дә уртак тел тиз таба, кыен вакытларда төшенкелеккә бирелми, кайгылы кешеләрне юата ала. Чит илләрдә шундый кешеләрне хәтта башкалардан яхшырак эшлиләр дә дип исәплиләр.

IV. Физкультминутка.

V. Яңа теманы ныгыту.(10мин.)

Группаларда эш (карточкалар).

-Хәзер, укучылар, сезгә зур түгел мөстәкыйль эш бирәм. Төркемнәрдә эшне башкарыбыз. Шул анализ алымнарын кулланып мин биргән текстларга анализ ясап китәрсез. (текстлар карточкада һәм экранда) **Слайдлар№6-7**

1.Бер малай мәктәптән кайткач, әтисенә:

-Безнең уқытучы апа аллага ышана икән, - дигән.

-Ник алай дисен?- дип сораган әтисе.

-Тактага чыгарган иде, минем һәр жавапка: “И Алла, и Алла”-дип торды.

2.Бер қызы иптәшенә мактанган:

-Кичә өйдә қычкырып жырлап утырган идем, берәү, яхширак ишетелсен өчен, таш атып, тәрәзәне ватты,- дигән.

1гр. Жаваплар.

1.Эсәрнең каршылыклы өлеشن әйтегез.

1) малай уқытучыны Аллага ышануда гаепли.

2) гаепле кеше - малай үзе, чөнки уқытучы “и алла” дигән сүзләр белән малайның жавабыннан үзенең канәгать булмавын белдерә.

2.Ике өлеш ничек килешә?

“И Алла” дигән сүзләр ике төрле мәгънә бирә алалар. 1. Аллага ышанган кеше 2. исе китең, канәгать булмаган кеше әйтә.

Малай шул ике мәгънәнен үзенә файдалысын сайлап алган.

3. Автор бәясе нинди?(Бәяне малайга бирә һәм үзе гаепле кеше, гадәттә, башкаларны гаепләп акланырга тырыша.)

2гр. 1.Эсәрнең каршылыклы өлеشن әйтегез.

1) Кызының “матур” жырлавы

2) ямъсез жыр

2.Ике өлеш ничек күшүлгән?

Тәрәсә ватуның ике мәгънәсе бар:

1) кызының үзенә сайлаганы- яхши ишетелсен өчен вату.

2)начар жырлавына ачу итеп вату.

Монда кыз начарлыкны үз файдасына, яхшыга әйләндергән.

3. Автор бәясе.

-мактанчық, хэтта үзенең гаебен дә уңышка әйләндерө.

VI.Йомгак. Рефлексия.(3мин.)

_Ә инде, балалар, дәресебезгүй йомгак ясап куейк. Тактада “ромашка”, аның тажларында сораулар, ләкин сораулар төрле авырлыкта, кызыл тажлар-“5”, сары-“4”.

1. “5”- Юморның нигезе нәрсәдә?
2. “5” – Күп нокталар урынына тиешле сыйфатлар өстәп әйтегез..

Шәүкәт абый Галиевның шигырьләрен уқыганда мин ...,,,...,....,..., булырга кирәклеген аңладым.(тыйнак,зирәк,әшчән, жыйнак,тапкыр,юморга бай)

3. “5” –Юморның кеше тормышында әһәмияте.
4. “4” – Озак яшәүнең сере нәрсәдә?
5. “4” – Ни өчен бәрән мичне кимергән?

VII. Өйгә эш.(1мин.)

1. Шигырье сәнгатьле итеп уқырга.

2.Мәкалъләр язып килергә.

VIII. Укучылар,безнең дәресебез Ш.Галиевның “Бииләр итек, читекләр”жыры белән башланган иде. Безнең класста да шул малай кебек талантлы малай бар. Хәзер Айдар безгә курайда уйнап, жырлап күрсәтер.